

Hallintovaliokunta

Valtioneuvoston selvitys: Oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten lainmukainen tietoon pääsy digitaalisessa ympäristössä eli ns. Going Dark –aloite

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selvitys: Oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten lainmukainen tietoon pääsy digitaalisessa ympäristössä eli ns. Going Dark –aloite (E 26/2024 vp): Asia on saapunut hallintovaliokuntaan mahdollisia toimenpiteitä varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Katariina Simonen, sisäministeriö
- lainsäädäntöneuvos Virpi Koivu, oikeusministeriö
- erityisasiantuntija Pauliina Penttilä, liikenne- ja viestintäministeriö
- poliisitarkastaja Toni Sjöblom, Poliisihallitus

VALTIONEUVOSTON SELVITYS

Ehdotus

Valtioneuvoston E-kirjeessä on kysymys Ruotsin puheenjohtajakaudellaan tekemästä aloitteesta perustaa uusi EU-tason foorumi, jossa jäsenvaltiot yhdessä eri intressitahojen kanssa selvittävät keinoja taata oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten pääsy digitaalisessa ympäristössä olevaan tietoon (Going Dark -aloite). Aloitteen taustalla on rikollisuuden siirtyminen yhä enemmän tietoverkkojen ja tietojärjestelmien avulla tehtäväksi, minkä vuoksi myös rikosten torjuminen ja selvittäminen vaativat mahdollisuutta seurata digitaalisia rikosjälkiä. Aloitetta eteenpäin viemään on perustettu korkean tason asiantuntijaryhmä, johon myös Suomi osallistuu.

E-kirjeen tarkoituksena on linjata Suomen kantoja oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten tietoon pääsyyn digitaalisessa maailmassa sekä korkean tason asiantuntijaryhmässä ja sen alaisissa työryhmissä tehtävä työ huomioiden. Lisäksi E-kirjeen tavoitteena on muodostaa aihepiiristä alustavia kantoja tulevan komission työohjelmaan vaikuttamiseksi.

Valiokunnan lausunto HaVL 9/2024 vp

Valtioneuvoston kanta

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaisesti hallitus on sitoutunut vahvistamaan digitalisaatiota sekä rikostutkinnassa että –torjunnassa. Suomi katsoo, että yhä vahvemmin kansainvälistyvän ja tietoverkoissa tapahtuvan tai sähköisiä palveluja hyväksikäyttävän rikollisuuden tutkimiseksi ja torjumiseksi on tarpeen hakea myös kattavia EU-tason ratkaisuja.

Suomi tukee HLG:n työtä ja työn lähtökohtia. Suomi katsoo, että oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten lainmukaista tietoon pääsyä digitaalisessa ympäristössä on tarpeellista selvittää EU-tasolla laajassa ja avoimessa yhteistyössä, läpinäkyvästi ja eri näkökulmia käsitellen.

Suomi pitää tärkeänä, että EU-tasolla selvitetään, mitä konkreettisia käytännön haasteita ja teknisiä haasteita oikeus- ja lainvalvontaviranomaiset kohtaavat pääsyssä digitaalisessa ympäristössä olevaan tietoon, ja liittykö tietoon pääsyyn EU-lainsäädännöstä johtuvia teknisiä tai muita esteitä tai rajoituksia. Suomi pitää tärkeänä, että tunnistettaviin ongelmiin on tärkeä etsiä EU-tason ratkaisuja sen tietoon pääsemiseksi tarkkaan rajatuissa tapauksissa. Ratkaisujen tavoitteena tulisi olla rikosten ennalta estäminen, paljastaminen ja selvittäminen sekä syyteharkintaan saattaminen ja yleisen turvallisuuden vahvistaminen, ja niissä on huomioitava täysimääräisesti EU:n perusoikeuskirjasta, tietosuojalainsäädännöstä ja EU:n tuomioistuimen oikeuskäytännöstä johtuvat velvoitteet. Keskeistä on se, että ratkaisuilla varmistetaan oikeasuhtaisesti kaikkien perusoikeuksien toteutuminen. Suomi pitää myös tärkeänä, että tarkoituksenmukaisuuden tarkastelua täydennetään asianmukaisilla oikeudellisilla ja muilla vaikutusarvioilla, mukaan lukien perusoikeusvaikutusten arviointi, jotta toimien tehokkuutta, oikeasuhteisuutta ja välttämättömyyttä pystytään arvioimaan.

Suomi pitää tärkeänä, että EU-tasolla kehitetään sellainen tasapainoinen, teknologianeutraali ja oikeasuhtainen lähestymistapa tietoon pääsyyn parantamiseksi, joka samanaikaisesti huomioi tarpeen turvata vahva salaus sekä viranomaisten laissa tarkkarajaisesti määritelty mahdollisuus yksittäistapauksissa päästä salattuihin tietoihin ja sähköiseen aineistoon.

Mahdollisten ratkaisuehdotusten ei tulisi sisältää toimenpiteitä, jotka vaarantaisivat kyberturvallisuutta heikentämällä viestintä- ja tietojärjestelmien turvallisuutta. Suomi pitää tärkeänä, ettei esitetä toimenpiteitä, joilla palveluntarjoajia edellytetään heikentämään päästä päähän salausta tai luopumaan sen käytöstä. Heikentämisellä ei kuitenkaan tarkoiteta teknologisen kehityksen tai muiden järjestelyjen mahdollistamaa tuomioistuimen luvalla yksittäistapauksissa tapahtuvaa lainvalvontaviranomaisten pääsyä salattuun tietoon. Suomi kiinnittää huomiota siihen, että yleisellä velvoitteella purkaa viestinnän salausta olisi laajakantoisia ja periaatteellisia vaikutuksia luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaan sekä muiden perusoikeuksien toteutumiseen verkossa. Suomi pitää tärkeänä selvittää, mitä mahdollisuuksia edellä mainitut reunaehdot antavat viranomaisen pääsyyllä reaaliaikaiseen tietoon. Selvityksessä on tarpeellista käsitellä niin viranomaisten omien kyvykkyyksien kehittämistä kuin palveluntarjoajille asetettavia velvoitteita.

Suunniteltavilla toimenpiteillä ei tulisi heikentää tai kohtuuttomasti vaikeuttaa digitaalisen liiketoiminnan edellytyksiä vaan vahvistaa sisämarkkinoiden yhtenäisyyttä. Kaikille toimijoille taatut samat oikeudet ja asetetut velvoitteet takaavat tasapuolisen kilpailun edellytykset. Lisäksi työssä tulisi varmistaa riittävä tulevaisuuskestävyys ja pyrkiä tunnistamaan uusien teknologioi-

Valiokunnan lausunto HaVL 9/2024 vp

den tuomat lisätarpeet viranomaisille. Toimenpiteiden tulisi olla kustannustehokkaita, erityisesti ottaen huomioon viestintä- ja tietojärjestelmien kehittämiseen ja uudelleen suunnitteluun liittyvät kustannukset.

Suomi pitää tärkeänä lainvalvontaviranomaisten osallistumista standardointikomiteoiden ja työryhmien työhön, jotta lainvalvontaviranomaisten tarpeet tulevat huomioon otettua tuotekehittämisessä ja suunnittelussa etukäteisesti. Tässä yhteydessä Suomi pitää tärkeänä selvittää mahdollisia teknisiä ratkaisuja ja juridisia velvoitteita palvelujen kehittämiseksi siten, että ne mahdollistavat viranomaisen reaaliaikaiseen tietoon pääsyä.

Suomi katsoo, että oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten tietoon pääsy tulee turvata sekä EU-alueelle sijoittautuneiden yritysten, että EU-alueella palveluita tarjoavien, mutta EU:n ulkopuolelle sijoittautuneiden yritysten hallussa olevan tiedon osalta.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

E-kirjeessä on kysymys Ruotsin puheenjohtajakaudellaan tekemästä aloitteesta, että perustetaan EU-tason foorumi, jossa jäsenvaltiot yhdessä eri intressitahojen kanssa selvittävät keinoja taata oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten pääsy digitaalisessa ympäristössä olevaan tietoon (Going Dark -aloite). Aloitteen taustalla on rikollisuuden siirtyminen yhä enemmän tietoverkkojen ja tietojärjestelmien avulla tehtäväksi, minkä vuoksi myös rikosten torjuminen ja selvittäminen vaativat mahdollisuutta seurata digitaalisia rikosjälkiä. Tammikuussa 2023 epävirallinen oikeus- ja sisäministerikokous antoi tukensa aloitteelle, ja aloitetta eteenpäin viemään on perustettu korkean tason asiantuntijaryhmä, jossa edustettuina ovat jäsenvaltiot sekä useita EU:n virastoja. Työhön osallistuu myös yksityisen sektorin edustajia.

Rikolliset ja terroristit käyttävät verkkomaailman mahdollisuuksia tehokkaasti hyödykseen. Myös perinteisiä rikoksia, esimerkiksi huumausaine- ja petosrikoksia ja laittomien aseiden kauppaa, tehdään enenevässä määrin ainakin osittain tietoverkkojen ja tietojärjestelmien avulla. Viranomaisten on entistä vaikeampi pysyä digitaalisen kehityksen mukana ja toteuttaa tehokkaita lainvalvontatoimia.

Selvityksen mukaan tietoon pääsyn suurimmat ongelmat liittyvät teknologian kehityksestä johtuviin viranomaisten puutteellisiin toimimismahdollisuuksiin, anonyymeihin viestintäpalveluihin, ml. VPN ja verkon pimeät kauppapaikat, tiedon säilyttämistä koskeviin edellytyksiin, internetissä toimivilla OTT(over-the-top)-toimijoilla olevaan dataan sekä tietojen salaukseen.

Korkean tason asiantuntijaryhmän tavoitteena on valmistella asiakirja, jossa esitetään mahdolliset ratkaisuehdotukset oikeus- ja lainvalvontaviranomaisten tietoonpääsyn turvaamiseksi, ja pyrkiä vaikuttamaan tulevan komission työohjelmaan. Asiantuntijaryhmän työssä on kyse eräänlaisesta esiselvitystyöstä. Asiantuntijaryhmän on määrä saada työnsä valmiiksi kesällä 2024.

Hallintovaliokunta pitää selvitystyötä erittäin tärkeänä. Kansalliset lainsäädännön ratkaisut eivät olisi tunnistettujen ongelmien ratkaisemiseksi riittäviä. Siksi olennaista on, että ratkaisuja etsitään nimenomaan EU-tasolla, huomioiden myös mahdolliset vaikutukset sisämarkkinoilla toimi-

Valiokunnan lausunto HaVL 9/2024 vp

viin palveluntarjoajiin. Teknologinen kehitys on muuttanut rikollisuuden muotoja ja vaikuttanut merkittävästi tietoverkkoa hyödyntämällä tehtävien rikosten ennalta estämiseen ja selvittämismahdollisuuksiin. Kyse on poliisin ydintehtävistä, mutta haasteet koskevat kaikkia EU:n lainvalvontaviranomaisia. Valiokunta pitää tärkeänä, että toimivaltaisilla viranomaisilla on käytettävissään tehokkaat keinot yhä vahvemmin kansainvälistyvän ja tietoverkoissa tapahtuvan tai sähköisiä palveluja hyväksi käyttävän rikollisuuden tutkimiseksi ja torjumiseksi. Sillä, että toimivaltaiset viranomaiset pääsevät tietoon tehokkaasti ja oikea-aikaisesti, on merkitystä myös tietoverk-
korikosten uhrien oikeuksien toteutumisen kannalta.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Hallintovaliokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa valtioneuvoston kantaan.

Helsingissä 15.5.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Mauri Peltokangas ps
varapuheenjohtaja Pihla Keto-Huovinen kok
jäsen Eveliina Heinäluoma sd
jäsen Juha Hänninen kok
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Laura Meriluoto vas
jäsen Mira Nieminen ps
jäsen Saku Nikkanen sd
jäsen Eemeli Peltonen sd
jäsen Paula Werning sd
jäsen Joakim Vigelius ps
jäsen Ben Zyskowicz kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Minna-Liisa Rinne